

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Տարեկան գինն է 150 ռուբ.
Վեցամսեայ „ 80 „
Մեկ ծանուցումը տողին 5 հոբուրդ է
Մտարագրութիւնները կանխիկ են:
Ստորագրութիւնները ամեն ամսոյն ինք
նուր 10 թիւ կը սկսին:

Իւրաքանչեւ լրագրութեան ծանուցումը
ծախքը տուողին վրայ է:
Լրագրոյ վերաբերեալ ամենակ կամ որ
եւ ինչ գրութիւն Խմբագրին պիտի
ուղղուի. եւ ամեն ծանուցում ծախք
քը խրկողին վրայ է:

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒԳՈՒԹՅՈՒՆ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
ՊՕՐՍՈՅԻՆ ՀՆՈՒՐԱԿԱՆ
ԼՈՒՐԵՐԸ
Մարտիկի 7 սկսող
Յորեն կիկնայ, Բուժիչի, Գանուբ 124.
20, վաճառելի Ֆրանք 28: Իրգա, Ազոֆ 124
49 Ֆր. 50: Թաղան կարծր 428: 25 Ֆր. 55,
սեղանայ սպառման համար: Մուսա, Կրեւոր
նայող Վիպ. դին 62: Մետաքս եւ խողով կը
բռնուին: Փոխանակութիւն 23 1/2: Պօն-
ա 69: 55: Քօնաօրիակ 95 1/2:

Լոնտոն 8 սկսող
Յորեն, Բուժիչի 58: 41 ըստ բրազիլ-
ի կան: Եղիպտոսի, Իպրայիլ 50: Մե-
տաքս Պարսի. 9. 50: 41: Քօնաօրիակ անդդ-
ն 95 1/2: Փոխանակութիւն 67 1/2: Պօն-
ա 66 1/2:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Իտալիա, Կարիպալի, Հոմ. Եյս
երեք բառերը Եւրոպայի ներկայ քաղաքա-
կան վիճակին բովանդակութիւնն են:
Իտալիա Հոմի համար և Կարիպալ-
տի ձեռք անխափան կայութեան մը մէջ
ինկած է, որ իր էութիւնը փոփոխելու մէջ
ձգելէ ետեւ: Բոլոր Եւրոպայի խաղաղու-
թեան ալ փոփոխութեան, ստոր հա-
մար Եւրոպայի բոլոր մեծ տէրութիւն-
ներն իրենց ուշադրութիւնը Իտալիոյ
վրայ դարձուցած են, և փոփոխելու առաջ-
քին առնելու միջոցներուն կողմէն:
Կարիպալտի բռնութեան, բայց անոր
բռնութեան վերջը լուծուած և փոփոխելու
անցած է: Կարիպալտի վերջին ձեռնարկ-
կութեան նպատակը բոլոր Իտալիոյ
քաղաքները պահելը ըլլալով, թէ և ընտ-
րած միջոցը անպատշաճ էր, փոփոխու-
ած էր, բայց Իտալիոյ փոփոխութեան բազ-
մանոցը նպատակը էր: Երկու տարի
առաջ ալ Կարիպալտի այսպէս անկանոն
և անօրինակ կերպով ձախող եղաւ և
յաջողեցաւ: Իտալիոյ կառավարութիւնն
ալ ընդունեց անոր ձեռնարկութեան ար-
դիւնքը: Եթէ չյաջողէր, անխորհուրդ
բազմաթիւ մէր, ինքնա մէր, առա-
ջակէր Կարիպալտի: Բայց յաջողեցաւ,
զիւցադուն մէր, անհամեմատ շարեւա-
տէր մէր: Եյս անգամ ալ Կարիպալտի
նոյն զիջելու մէջ էր: Եթէ Հոմի պա-
րիպանքն ետեւ Գաղղիոյ տեղ ուրիշ
տէրութիւն մը գտնուէր, Իտալիոյ կա-
ռավարութիւնը երկու տարի առաջ ըր-
նած ընթացքը պիտի բռնէր անշուշտ:
այն է թորու Կարիպալտի որ իր պատաս-
խանատուութեանը ներքեւ Հոմի վրայ
քաշէր: Եթէ յաջողէր, զիւցադունան
գործ մը կը ըլլար ըրածը և Իտալիոյ կա-
ռավարութիւնն ալ ուրախութեամբ կը
գտնէր անոր արդիւնքը: Իսկ եթէ չյա-
ջողէր, իրեն զատ մէկու մը փոխ չէր ը-
լլար:
Բայց հիմա ինչպիսի ուրիշ վիճակի է
Կարիպալտի ըրած անկանոն, ստորինա-
մէր, յանդուգն և փոփոխութեան ձեռնար-
կութեան առաջին առնուեցաւ, բայց

ինչպիսի չափով եղաւ: Իտալիա կուգէ և
պիտի ուզէ Հոմի, անկախ իր աղագին
անկախութեան և միութեան լուծմէ,
ստանի է: Մինչև որ Հոմ Իտալիոյ
մայրաքաղաքը չըլլայ, Իտալիա չպիտի հան-
գարտի, Եւրոպայի խաղաղութիւնն ալ
չպիտի ապահովի:
Եյս նկատմունքներն են ահա որ Եւ-
րոպայի մեծ տէրութեանց ուշ ու միտքը
գրաւած են այս օրերս, և լրագրոյ խոս-
քին նայելով անընդհատ բռնակցութիւն-
ներ կը կրնան մեջերսն:
Մենք աւելի Եւրոպիա կը ջանայ,
կրնան, համարելու: Կարգէն կայարը որ
Հոմի գրաւման վերջ տայ: Կարգէն,
կրնան Կարիպալտի Կարիպալտի խաղաղ-
ութեւ հրապարակուած անդրադարձն
մը, բաւական ժամանակ ունեցաւ իր գը-
րծակին պատիւը պահպանելու: Հիմա
պէտք է որ Եւրոպայի խաղաղութիւնն ալ
նկատէ, որ Հոմի մէջ օտարազգի դժբ-
ախալներով փոփոխելու մէջ ինչպէս է: Եւր-
ոպիա բաւական երկար ժամանակ զգուշա-
ցաւ միջամտութիւն ընելէ, որպէս զի
Գաղղիոյ ձեռք չգայ: Բայց հիմա լրտ
Իտալիոյ ձեռք կ'գայ որ խաղաղութեան
շահը կը պարտաւորէ զԵւրոպիա որ իր ձա-
յը լըն տայ Իտալիոյ վրայ: Եւրոպիա հա-
կառակ շահուց գիտնախաղաղութիւններուն
մէջ:
Իտալիոյ լրագրին ալ հետեւեալ խոս-
քերը կ'ընէ:
« Իտալիոյ կառավարութիւնն իր չա-
փաւորութեանը, անվերջութեանը և
աղագին ողջմտութեանը արժանի յաջողու-
թիւն մը ձեռք բերաւ: Եւրոպիոյ այս առ-
նիճան երկայնատեւութիւն ցուցուց որ Կա-
րիպալտի համախառն ըլլալու կասկած կու-
տար: Բայց հիմա գործն է, և անխա-
նութիւնը անհետ եղաւ իր վերադարձին
զորութեան առջև:
« Եւրոպիան որ Իտալիոյ կառավա-
րութիւնը Կարիպալտի ուրիշ ժամանակ
ըրած հաղթանակներուն մեծամեծ գործը-
նը նկատելով կը ներէ անոր: Միջոց
Կարիպալտի կառավարութիւնը ներքին
անկախութիւնները զարկելու քննելու կա-
րող ցուցնելով իրաւունք փոփոխեցաւ:
Կարգէն կայարնէ պահանջելու որ իր
զօրքերը Հոմին հանէ: »
Գաղղիոյ լրագրներէն ալ Կարիպալ-
տի ամենէն ջերմ կողմակից եղող Օրի-
նիոն Կարիպալտի լրագրին հետեւեալ խոս-
քերը կ'ընէ:
« Արշաւի ալ մեծ ըլլայ Կարիպալտի
միայն ունեցած համակրութիւնն մինչև
անգամ իր սխալմանը մէջ, սա ստոյգ է
որ այս դէպքը Իտալիոյ գործող ընթացքին
մէջ ճշմարիտ և յաջող թափառական հա-
րած մըն է: Կարիպալտի բռնութիւնը կը
ձգէ և անհետ կընէ վերադարձին պատ-
ւոյ նկատմամբ որ մեր զօրքերուն Հոմ
նստիլը կարգաւորելու: Եթէ Սիլիքոր
Կարիպալտի կըցաւ Կարիպալտի ընկճել,
ընել է որ կըցաւ Պապին ալ մեզի չափ լա-
պաշտպանել Հոմի մէջ: Հիմա քաղա-
քական ինչպիսի միայն կը մնայ: և Իտա-
լիոյ թաղաւորն այս պնդման փորձին
մէջ յաջող ելնելէն ետեւ իրաւունք
ունի աղբու կերպով Գաղղիայէն պա-

հանջելու որ Իտալիոյ ներքին գործերուն
խառնուելը վերջացնէ:
« Իտալիոյ կառավարութիւնն կը պա-
հանջու էր որ զօրութեան փորձ մը տայ:
Եյս փորձը ահա տրուեցաւ: Հետեւա-
բար Գաղղիոյ կառավարութիւնն ալ Պա-
պին հոգեւոր անկախութիւնը անընդուն-
ի գաշադրութիւններով սպառնալով իր
ետեւ պէտք է արտաքին այն ամառ պահ-
նորութիւնն որ տասներեք տարիէ ի վեր
կը շարունակէ Հոմի մէջ և մինչև հի-
մա արդիւնքը չէ կըցած ձեռք բերել: »
Իտալիոյ լրագրներէն հետեւեալ կեր-
պով կը ստանան Կարիպալտի Արիւնդա-
յէն Իտալիա անցնելուն և հոն բռնուե-
լուն պարագաները:
Եւրոպիոյ Կարի. ալի Արիւնդայի Վա-
թանա քաղաքը գրաւեց, միտքը Իտալիա
անցնել ըլլալու համարեց: Իտալիոյ
կառավարութիւնն ալ Արիւնդայի ծով-
զերքերը նաւերով պաշարել տալէ ե-
տեւ երկու շոգեշարժ Ֆրեզատին ալ Վա-
թանայի նաւահանգստին բերանը պահ-
պանութեան դնել տուաւ: Եւրոպիոյ
նաւ թող չտան: Աւստրիոյ երբոր օգոստ.
13/25ին իրիկունը Բեռլինէ հեռադրա-
ւոր գնաց Թաւրիսի թէ Կարիպալտի
Իտալիա անցեր էր, պաշտօնէն իր
խաղաղ Պ. Բաթամի չհաւատաց առ-
ջի բերանը: Բայց ետք ուրիշ հեռադ-
րարներ ալ հասնելով ստուգութիւնը
հաստատուեցաւ: Եւրոպիոյ էր նկարագ-
րել Թաւրիսի մէջ ծագած շփոթութիւնն
ու ստատիքը:
Ինչպէս կըցեր էր Կարիպալտի Վա-
թանայի հաւանաբար ու նաւահանգստին
բերանը բռնող պատերազմական նաւե-
րուն մեջէն անցնել: ամեն մարդ այս կը
հարգնէին իրարու, և չէին կրնար մեկ-
նութիւն մը տալ:
Ս. երջանու իմացուեցաւ որ Կարի-
պալտի օգոստ. 12/24ին իրիկունը Վա-
թանայի նաւահանգիստը սպառող երկու
անգղիական թիւնաւոր շոգեշարժներ ըր-
նէր, հետի կամաւոր վերադարձին 1000ի
չափ մարդ անոնց մէջ լեցնելով: Ծանայ
եղեր, նաւահանգստին բերանը պահպա-
նող երկու իտալական Ֆրեզատիններուն
մէջէն անցեր գաղթէր: Գրեթէ անհետ
հրամանատարները չհամարձակելով իրեն-
անգղիոյ գործակ ունեցող նաւերուն վրայ
ուսմի արձակել, հրահանգ ուղեր են
ծովապետին: Հրահանգն հասեր է, բայց
Կարիպալտին և իր վերադարձին տանող
շոգեշարժներն հետեւեալ անցաւ եղեր էին:
Կառավարութիւնն ասոնք իմանալուն
պէս որոշեց արտաքաղաքական առեւտրի մը
առջև զգուշ Կարիպալտի ծովապետը պա-
շարող նաւախումբին հրամանատար Վա-
թանի ծովապետը: Բայց ան ինքզինքը ար-
դարեանց հաստատուելով թէ իր հրամա-
նին տակ եղող բոլոր նաւապետներուն
հրահանգ և պատուէր տուած էր որ
շարունակ բռնաբարելու զգուշ որ և է նա-
ւերը զարնէն ընկնէ: Վաթանի պատաս-
խանատուութիւնը վերջիվերջ երկու Ֆրե-
զատիններուն հրամանատարացը վրայ մնա-
լով պատերազմական առեւտրի մը առջև
գտնուելու կոչուեցան:
Իսկ Կարիպալտի Վաթանայի Բեռ-

լին քաղաքին մօտ յամաք ելնելով, Սե-
լիթ քաղաքը 1200 անգլիացի զօրքեր
և հոն ալ քանի մը հարկու հոգի գլու-
խը ժողովելով: Ծանայ եղաւ դէպ ի Վա-
թանի մէջ, որ Կարիպալտի անհետ
հաւանա կերպով պիտի ըլլար: Բայց հա-
ղաւ Կարիպալտի հոն հասեր էր, Բաթա-
մի մէջ գնդապետը ետեւէն հասաւ երկու
հազար զօրքով, և Կարիպալտի առա-
ջադրեց որ զենքերը փար դնէ:
Կարիպալտի մերժեց զնպատակն ա-
ռաջարկութիւնը, և կ'ընէ սխալ: Կա-
րիպալտի հետ եղող կամաւորներն շա-
տեղ թաղաւորական զօրքերուն յարձակ-
մանը չընդունաւ: ձգեցին փոխան, բայց
քանի մը հարկու հոգի: Կարիպալտի քա-
վէն չգտնուելով արիւսքար կռուեցան:
Զորս ժամ սաստիկագէտ կռուելէ ետեւ,
Կարիպալտի և երկու հարկու քանի Կա-
րիպալտին վերադարձելով բռնուեցան:
Եյս կռուին մէջ տանալով Կարիպալտ-
եան և հինգ զօրական մեռան:
Կարիպալտի ինչպիսի որ վերջը անդ-
ղիական նաւ մը դնելով թող տան որ Ե-
մերիկա երկրէ, բայց կառավարութիւնը
հրաման ըրաւ որ Կարիպալտի Սեռ-
քաղաքը տարուի և հոն ամենայն անհա-
ծութեամբ պահուի: Եյս հրամանին հա-
մեմատ օգոստ. 24ին Կարիպալտի տէրու-
թեան Տուքա տի Նեոլիա Ֆրեզատինը
գրեցելով Սեռ-քաղաք տալու եղաւ իր Սե-
նիթի անունը որդւոյն և իր մէկ քանի
կամաւոր վերադարձին հետ:
Կարիպալտի բռնութիւնը կառավարու-
թեան շուրջ առնել տուաւ, թէպէտ
Իտալիոյ քաղաքացի մէկ քանի մէջ Կա-
րիպալտեանը ոտք ելնելով խաղաղացի ցոյ-
ցեր ըրին, բայց կառավարութեան զօրք-
ը շուտով զարկեցին:
Արտուի թէ Կարիպալտի դատաւոր-
նը ծերակալութիւն ատենին մէջ պիտի տե-
նուի: Բայց այս մասին դեռ որոշում մը
եղած չէ:
Ս. երջան լուրերը կը ծանուցանեն
թէ Կարիպալտի վերջը ծանր է: Սեռ-
քաղաք համալրուելու պէս վերադարձնող
նոքը ձգեցելով հրոյցանի զնոսրը գուրս հանե-
ր, և հիմա Կարիպալտի բժշկուելու փո-
րոյ է: Իր Սեռ-քաղաքի որդին տեղեւծ
նոր կերպով վերադարձած էր, բայց
ան ալ փոփոխ անցուցեր է:
Կարիպալտի բռնութեան և Իտալիոյ
յեղափոխականաց զարկելուն լուրը Պա-
րիս հասնելուն պէս պաշտօնէն ժողով-
եղաւ կայսեր նախագահութեամբ որուն
մէջ Հոմի խնդրոյն լուծումը փութա-
ցնելու վրայ խորհուրդ եղել է կրտուի:
Բնականաբար կը կարծուի թէ Կա-
րիպալտի կայսեր կառավարութիւնը չընտր-
այտու հետեւ դէպ կ'ենայ: Հոմի խնդրոյն
շուտով լուծմանը համար ամեն կողմնէ
ցոյց տրուած բազմաթիւ բռնութեան
և Հոմի երկրին գրաւումը շարունակել
որուն պատճառաւ արդէն փոփոխութեան
խաղաղութիւններ ծագեցան Իտալիոյ մէջ:
և այսուհետեւ ալ կրնան ծագիլ և պիտի
ծագին թէ որ այս վիճակը տակաւին շա-
րունակէ:

վերաբերեալ տեղեւոր մը այս օրինակ հաշուեցուցալու հասարակութեան աշխատանքները զբաղեցուցանող անհրաժեշտ պարտաւորութեան կատարումը ազգայնէր ստանալու ձեռքի կրթութեան պարտ կրէն :

Յայտնի է որ այսպիսի հաշուեցուցակները հասարակութեան հրատարակուած տետրեր, անոնց վրայով մանրամասն ծանօթութիւն ու գործընթաց համար հաշուետուութեան տեղը կը ցուցնեն որ ուղղորդ կարող ըլլայ ճշմունքով (որ օրինակ այս ինչ ամսոյ մէջ այսչափ ծախք որ ըսուած է նէ հասկցուի թէ իւրաքանչիւր ամսոյ մէջ քանի՞ պատասխարեւոյ համար է . և կամայ ինչ ամսոյ մէջ գործակալաց այսչափ ամսական որ ըսուած է նէ գիտացուի թէ քանի՞ հոգեւոր համար է , և իւրաքանչիւրին ի՞նչ կը վճարուի , և այլն :

Մէջմ'ալ որ եւ ինչ հաշուեցուցակի մը տակ ի վստահութիւն հասարակութեան՝ ըստորագրութիւն անհրաժեշտ կարեւոր ըլլալով վերոյիշեալ հաշուեցուցակին տակը ստորագրութիւն չըլլալը մեր հետաքրքրութիւնը չարժան է . ուստի կողմնակի արդիւրացաւ պետ որ մեր այս նամակը ձեր պատասխան լրացրոյն միջոցաւ հրատարակելու չորս ընէք՝ որով կարող ըլլա՞մք մեր այս երկու լրագրոյն պատասխանը առնելու :

Մասնաւ ալ այն .

29 օգոստ. 1862

* * *

ՌԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Եղի մը կամ ժողովրդեան մը մէջ ուսում ծաւալելու գիտաւոր միջոցներէն մէկն ալ արժան գնով օգտակար գիրքեր հրատարակելն է : Պէտքի թաշ օգտակար եան ընկերութիւնը այս օգտակար միջոցին գործադիրն եղած է ազգի մէջ այն պիսի եռանդուն ջանք . և անխնայ յարատեւութեամբ մը՝ որ ամեն ուսումնասէր ազգայնոց շնորհակալութեանն ու համակրութեանը իրաւունք արժանի է :

Յիշեալ ընկերութիւնն այս օրերս արդէ Պ. Մ. Վ. Գարապէտեան բազմաճիւղաւ գրագէտին հեղինակած մէկ նոր քերականութիւնը ի լոյս ընծայած է , որ կատարելութեամբ մինչև հիմա ազգի մէջ տեսնուած գիրքային քերականութիւններէն առաջինը կրնայ համարուիլ ըստ մեզ , և գիւրգիւնութեան մասին ալ զամենք կը դերագնացէ :

Ար գտնուի Մերձաք Պ. Յ. Մարգարեանին գրատունը : Գին 8 դրուր :

Արտուի թէ օգոստոսիս Ինքնակալը մօտ օրերս Վիկտորիա երթալու դիտաւորութիւն ունի՝ հոն շինուած Ֆրաթիսին ծովն իջնելուն ներկայ գտնուելու համար :

Ար կարծուի՝ է Եղիպտոսի Բարձր ֆոխարքան ալ ուղեկից կրնայ՝ Նորին կայսերական վեհախառութեան :

Մայրաքաղաքին հունաց Պատրիարքարանին Խառն ժողովը քանի մը եկեղեցականներէ ու աշխարհականներէ բաղկացեալ յանձնաժողով էր հաստատուիլ էր հունաց հիւանդանոցներուն վիճակը մանրամասնաբար քննելու համար :

Յիշեալ յանձնաժողովն իր պաշտօնը կատարելով՝ այս օրերս տեղեկաւոր մըներ կայացուց Խառն ժողովն : Տեղեկաւորը Եթի Պառլէի յունաց հիւանդանոցին քարկարգութեան կարող ըլլալը յայտնելով , կառաջարկէ՝ որ յիշեալ հաստատութեան եկամուտներն աւելցուի ինչ Պառլէի Թագաւորին դիմացին հին գերեզմանատան վրայ շինուած խանութիւնը և ուրիշ քերականութեան եկամուտներով , եկեղեցեաց մէջ տուրք հաւաքելով , և վաճառակալաց ու արուեստագործներուն վճարած ազգային տուրքին վրայ յաւելուած մը ընելով :

Տեղեկաւորը նաեւ յիշեալ հիւանդանոցին մէջ հիւանդ ընդունելու և մընայն ու ծախուց հաշիւները բռնելու մասին զանազան կարգադրութիւններ կառաջարկէ :

— Դնորայէն յուր կուտան թէ Օսմանեան վերջին փոխառութեան բաժանորդներն այս օրերս պատգամաւորութիւն

մը վրէժն են Դնորայի Օսմանեան դեսպանին , և իրենց ձեռքը եղած բաժնիւնը յայտն օրերս ի յնարուն , և վերջին Քոնստանտնուպոլսն Դնորայի մէջ տարածուելուն վրայ (որ աւելի շահաւոր երևնալուն համար փոխառութեան բաժնիւններէն աւելի ընդունելութիւն գտած են) խօսք բերն են :

Գետաւանը պատասխան տուեր է թէ Օսմանեան Քոնստանտնուպոլսն Դնորայ մտնել և տարածուիլը անգիտեցի սերտ նախապատրուակ ու գրամատեններուն շահաւորութեան արդիւնքն է , և անոնք երեւ իջնելուն մէջ Օսմանեան կառավարութիւնը գործ մը չունի : Յետոյ դեսպանը Տաճկաստանի ներքին պարտուց տոկոսին վճարման եղանակը , պայմանները և ինչ կերպով ապահովցած ըլլալը հասկըցուցեր է անոնց :

— Միջեալ երեքշաբթի մայրաքաղաքին Պէնէրի թաղը հետեւեալ տխուր և հետաքրքրական տեղը պատահեցաւ :

Միջ գող տուն մը մասն , որուն բնակիչներն առջի օրը ելեր էին մէջէն : Բան մը չգտնելով , երբոր դուռն ելնելու վրայ էին , դուռէն մէկը հին պահարանի մը մէջ ժանդոտած արքանուկ մը գտաւ որ անգործածելի կերպէր : « Ես արքանակը ստակ չունեմ որ ծախեմք ու մէջընդմիջ բաժնեմք , բաւ . ուստի ես կանուխ » : Բնակիչները չհաճեցան և մէջընդմիջ վեճ ծագելով , երբոր արքանակը իրարու ձեռքէ կը քաշէին , յանկարծ կրակ առաւ և գողերէն երկուք չարաչար վերադրեցան :

Թաղին պահապանը արքանակին պրիթուրը լսելով , և գիտաւորով ալ՝ որ այն տունը պարսկ էր , խնդոյ դիմաց ու տիրանութեան զինուորներուն իմաց արուաւ , և գողերը բռնուեցան :

— Միջեալ հինգշաբթի առտու Պոսնայէն քանուկերու չարագործ մայրաքաղաքս բերուելով ոստիկանութեան դուռ բանտարկուեցան :

— Մերկանուպոլսն գրուած նամակ մը յուր կուտայ թէ օգոստ. 26ին օրը ահադին փոթորիկ մը ելեր է հոն , որուն նմանը շատ տարիներէ ի վեր տեսնուած չէր : Բանի մը տեղ կայծակ իջեր է , առանց ծանր վնասներ գործելու , բայց հետաքրքրական վրայ ալ ի յնարով բաւական մեծ վնաս գործեր է :

Հեռագրական թելերուն միջոցաւ կայծակը կամ որ նոյն է երկրորդական հուրը հեռագրատունէն ներս մտնելով , ոչ միայն բոլոր շանթիարդներն այրեր և հեռագրական գործիքները կոտորուիլ է , այլ և սրահին մէջ պարտելով ինչ որ գտնուի՝ կոտորուի , աւերի և վայրագործ մը ընդհանրուցել է :

Գործակալներէն մէկը որ անկիւն մը քաշուելով կծկուեր էր , վառնալ տեսնելով՝ գաւազանի մը ծայրովը դուռը բացեր է , և երկրորդական հուրը՝ որ ծրագի մը բոցին չափ մեծութիւն ունէր՝ դռնէն դուրս ելեր դացեր է՝ ծախուել վրայ գըտածը խորտակելով :

Կայծակին այս բրած գործերը զարմանալի կը թուին : Բայց գաղտնական Բէյ յի լրագրին տակէց աւելի զարմանալիները կը պատմէ :

1715 թուին՝ Գաղղիոյ Թոմ. քաղաքին վրայ որոտումը երկու օր և երկու գիշեր անընդհատ շարունակուելու հաշիւով քաղաքին քով վանդի մը վրայ ինչ կա , և տանիքին կողմնորոշները կտրտուելու հետեւ գուռները մալի պէս ծակ ծակ ըլլաւ , երկու զանգակ հալեցուց և երբոր մ'ալ դանդակատունէն 200 քայլ հեռուն նետեց :

Անքին հաւերը խորուած և 22 ձի մեռած գտնուեցան : Կայծակը վանքին ըստորերկրեայ միջերանցը մտնելով քանի մը զինի տակաւներ խորտակեց . յետոյ ձաւ շարանը ելաւ , ուր 150 կրծաւոր երկու սեղանի բաժնուած կերակուր կուտէին : Շաշարանին չորս կողմը պարտեցաւ , ապա կիները կտրուեց , և կրծաւորներուն առջևի անաղէ գինիի կուժերը կործանեց , առանց կրծաւորներուն վնաս մը ընելու :

Կարողութեան վերջնորդի յիմարութեան ժամանակը Գաղղիոյ մէջ այն տատիճան տատիկ ցուրտ մը եղաւ , որ կրակին քով նստող զորավորն զրչին վրայ մեքանը ստուեցաւ : Հեռուեալ ամառը՝ յաճախ ուրտում ըլլալով , կայծակը Միկուլէ մի քաղաքին ներքին եկեղեցեայ վրայ ինչ կա , և բոլոր կանդեղները մարեց : Բարեմիս կըրծաւորները սարսափելով վերադարձին երեսնին ծածկեցին ու ամենքը մէկէն երկրորդութիւն ընելով , գետնամած ագոթք բրին որ կայծակն հեռանայ : Հետոյ չանցած որոտումը դադարեցաւ : Բայց կըրծաւորները արօթքնին մինչև լոյս շարունակեցին այնպէս գետնամած : Երբոր լուսցաւ , աչուքնին բացին դադարով ու երեսնին խաչակրքելով և տեսան որ մորուք չունէին : Կայծակը վարպետ ստիքիչն մը պէս ամենուն ալ մորուքը ծարտարութեամբ ածիւր էր :

Եւրեկ գարմանալի և միանգամայն անհասկանալի իրողութիւն մ'ալ կայծակին վառ օդի վրայ ի յնալ ու զանի չընկեցնելուն է : 1755 նոյեմբեր 5ին Գաղղիոյ Ռուան քաղաքին մօտ Մառ. ըսուած գեղը վառ օդարանին վրայ կայծակ ի յնարով տանիքին մէկ դերանը կտրուեց , 800 վառ օդի տարիւններուն մէջ պորտեցաւ , երկուքը խորտակեց և վառ օդը չընկեցաւ :

1772 սեպտ. 27ին կայծակը հրեղէն գուռնի մը ձեռով Գաղղիոյ Պրանսոն քաղաքը ինչ կա , ցորենի համարանոցի մը և Մէյմ-Լաբի հիւանդանոցին մէջէն անցաւ՝ առանց մարդու մը վնաս ընելու , և Տուլ գետը մտնելով ջուրերը քանի մը մէթրօ վեր ցատկեցուց , և ջուրն տարը հարիւր մէթրօի չափ տեղ պարտեցաւ :

1690 յուլիս 20ին Ժողովուրդը Մէն-Ռարիւնի եկեղեցին հաւաքուած առնի , սեղանին քով կայծակ ինչ կա , քաղաքի ներքին երկու ամպիւնները հագարաւոր կտոր եղան՝ առանց մէջը գտնուողները վերադարձելու : Հետոյ մարդոց կողմէն լուսնը ներքանները (տապան) անցաւ եղան սուր դանակով մը կտրուածի պէս : Մըսաղործի մը հանդերձները ծակ ծակ եղան , և ժամացոյցին բոլոր մետաղեայ մասերը հալեցան և անհետ եղան :

Կայծակին զարմանալի արդիւնքներէն մէկն ալ զանազան նիւթոց պատկերները լուսանկարի ձեռով տպագրելն է :

— Երեսնէն գրուած նամակ մը լուր կուտայ , թէ նոյն գաւառին մէջ Բիւմուր ըսուած գեղը այս օրերս անձրեւ գալով խեղ մը մեռած ձուկեր թափեր են անձրեւին հետ : Ես գարմանալի գեղքն պատմումը քննուելով կը կարծուի թէ գեղէն երաւուն մընի չափ հեռու Սաքա ըսուած լճին մէջ ձուկերը սկիտի ըլլան , որ սաստիկ փոթորիկ մը կամ թաթառ մը լճին մէջէն վերցնելով՝ բեր և անձրեւին հետ յիշեալ գեղը թափեր է :

— Մարիւտէն օգոստ. 20 թուով լուր կուտան թէ Սպանիայի Վելարովէտ քաղաքին մօտ գիշերանց թաթառ մը լճնելով երկաթուղին քայքայեց և հարիւր մէթրօի չափ տեղ : Նոյն միջոցին Վալանս ու Վիլերմիթ քաղաքներէն ծանրայ լէնոյ շոգեկաւքերը հոն հասնելով , եւ խնաց տալու ալ ժամանակ չըլլալով , շոգեկաւքերը ծանրէն ելեր են և աջ ու ձախ դրոյրով կտրուեր են :

— Միջ հարիւրէն աւելի ծանրաբարձր այս աղետալ արդիւնքն զոհ եղեր են : Մեռնողներուն թիւը գեռ յայտնի չէ , բայց վերադարձեալներուն թիւը 54 էն աւելի է եղեր :

— Սպանիայի Վալանս քաղաքին գաւառական տեսնող այս օրերս զարմանալի անցք մը գտաւ :

Հարուստ և գեղեցիկ կին մը անցեալները իր երկանն ու երկու եղբարցը հետ Գարսէլէն քաղաքը երթալով , ձաւ հրաւիրուած ըլլալու պատրուակաւ խնայարներու հիւանդանոցը կը տարուի և հոն իրեն խնայար կարգիւրի : Ես նորիպի գաւաղութեան հեղինակներն յառաջուրէն քանի մը վարպետ բժիշկներէ վկայականներ աւեր էին օրմը այն կը :

նոյ խեղադար ըրալուն կը վկայէին : Գրեթաղը կինը թէ և սաստիկ դող ելաւ իրեն եղած այս անօրէն դործէն , բայց ինքզինքը չկորսնցուց և միայն ջանաց ժամ առաջ այն բանտէն փախչելու : Վերջապէս օրին մէկը յաջողեցաւ յիմարանոցէն փախչելու , և Վալանս գաւաղով տեղեւոյն գտաւ : Երեսնէն անտեսնելի բողբոջեց : Երեսնէն ալ գործը քննելով՝ կնոջն այրը , երկու եղբայրները և անոնց կամակից բժիշկները 12 տարի շղթայախաղ աշխատութեան դատապարտեց :

— Միջգիտական լրագիր մը « Սուտակ » ամսերուն վառնալը « Երեւել » հետեւեալ գէտքը կը պատմէ :

« Վիլերմիթ » Ռաբոտ անուն ոստիկանութեան պաշտօնակալ մը Դնորայի արուեստահանութեան պայտանէն դուրս երած ու տեսնելով որ սահմանը ինչ կա : Իր ընկերներէն ոմանը հասան զինքը վերուցին , և տեսնելով որ չէր շարժուի , հիւանդանոցը տարին : Հոն տեսնուեցաւ որ մեռեր էր : Մահուան պատճառը քննուելով հասկըցուեցաւ որ սուտ աղետներէն երեքը մարդուն ինչ կա՝ տեսնել տեղերնուն երեքով՝ դացեր կոկորդը մաւր էին , և անկիւնային մեռեր էր :

— Մերկիայի լրագիր մը կը ծանուցանէ թէ Ռեփուլէր ըսուած հինգ բերնոյ արքանականներն հնարող Քոլմ գընդապետը մեռեր , 16 միլիոն Ֆրանքի հաւրատութիւն թողուցեր է :

Ես մարդը հաղարի չափ մարդ կը բանեցնէր իր գործարանին մէջ , որոնք 3 միլիոն 150 հաղար Ֆրանք կը վաստակէին տարին :

Ես չափ հարստութիւնը իր արուեստովը վաստակել է Քոլմ գընդապետը :

Կարնիթայ թուով ծանուցեր էինք թէ մեր ազգայիններէն ոմանը անգղիական Օտտ-Ֆելզոյ անուն եղբայրներու հետ ընկերութեան ձիւղ մը հաստատած են մայրաքաղաքին մէջ , և աւելցուցեր էինք թէ յիշեալ ընկերութեան ոգին և նպատակը բացատրելու մասը նամակ մը գրուած էր մեզ , բայց ձեռքերնիս ուշ հասնելուն համար չէինք կրցեր նոյն թիւերնու մէջ հրատարակել :

Հաւատարի այն նամակը :

« Մեծարգոյ խմբագիր Մասիս պատուական լրագրոյ :

« Մայրաքաղաքին Հայ լրագրիւններէն մէկը « Լեվիթ » Հերոլդ » անուն անգղիական օրագրէն առնելով կարճ յօդուած մը հրատարակել էր , որպէս թէ՝ Հայագիրը « Ֆրանսիական ընկերութեան » ձիւղ մը հաստատուի կամ սենեակ մը բացեր են ի Բերայ : Ես մասին հասարակութեան կարծիքը լուսաւորելու համար պարտք կը համարեմ համառօտ տեղեթիւն մը հաղորդել ձեզ : Ես նորահաս տատ ձիւղը Մանչէսթէրի « Միլիթեան Օտտ Ֆելզոյ » եղբայրութեան ձիւղին միացած է և ոչ թէ Ֆրանսիական ընկերութեան և Լեվիթ Հերոլդն ալ Օտտ Ֆելզոյ օթեակը գրած է , և չէ թէ Ֆրանսիական :

« Երբ » նախ այս անուանց զանազան թիւերնու նշանակելով , չենք կամիր բնաւ Ֆրանսիական օգտաշատ ընկերութիւնը նշանակել , կամ մէկը միւսէն վեր դասել : ոչ . ըստ որում երկուքն ալ բարոյական և մարդասիրութեան սկզբանց վրայ հիմնուած ընկերութիւններ են , և ընդհանրապէս ամենայն տեսակ խնամք մատակարարելէ զատ ուրիշ նպատակ մը չունին :

« Հատ առնեն ի վեր կը փափաքէինք որ մեր ազգն ալ Ֆրանսիականներն կերութեան դէմ ունեցած անտեղի նախապաշարութեանը թօթափելով եղբայրական հիմնուց վրայ ընկերութիւն մը հաստատեն , որով կարողանար շքաւոր , թրշուաւ , հիւանդ և պանդուխտ մարդոց նպաստ և օգնութիւն ընել : Կանգնել ձեռք մարտապէս համարուած էինք որ այն ընկերութեան նպատակին մէջ ոչ տեղու :

